

A neomalthusianismusról.

Írta: BALÁS KÁROLY.

A jelen kor legnevezetesebb új iránya és világnézete: a socialismus mellett a neomalthusianismus az, mely a vele vonatkozásban álló érdekek és szempontok nagy fontosságánál fogva egyre nevezetesebb helyet kér a társadalmi, nemzeti életben, világnézetben egyaránt.

A mikor a társadalom szélesebb rétegei érdeklődni kezdtek a socialismus eszméi iránt – akár annak érdekében, akár azzal szemben, – a socialismus akkor már benne élt a társadalomban nem csupán mint eszme, hanem mint a köznapni életbe is átment valóság. Így vagyunk a neomalthusianismussal is, csupán az időbeli sorrend előhaladottsága dolgában van különbség: A társadalom, illetve annak egyes rétegei igen sok helyen benne élnek már a neomalthusianismusban, habár az egyetemes érdeklődés a neomalthusianismus iránt csak most van kialakulóban.

Hogyha a fölületes szemlélővel megismertetjük az újmalthusianismus lényegét, bizonyosan az lesz az első gondolata: hiszen ez már régi dolog. A socialistikus eszmékről s mozgalmakról is ez volt a kritika: megvolt az már az ókorban is, meg volt az minden időben. Az azonban, a ki valójában mérlegelni tudja úgy a socialismust, mint az újmalthusianismust, mindjárt át fogja látni, hogy mi az új, és mennyi az új a dologban, hogy új annak jelentősége, társadalomátalakító hatása. Új különösen az, a mi a socialismus és az újmalthusianismus *mögött* van: a világnézet, az agitatio, a maradandó társadalmi irány.

Közös vonása továbbá az újmalthusianismusnak a socialismussal, hogy eszmekörükben a nemzeti szempont nem részesül elsőrendű figyelemben. Ha egyébert nem is, már *ezért is* szükséges, hogy a magyar társadalom élesen nyissa föl a

szemét s erőltesse gondolkodásra kényelmes agyvelejét a neomalthusianizmus problémáival szemben, hiszen nem mint a jövő zenéje közelget felénk az ezzel az elnevezéssel megjelölt társadalmi irány, hanem ma holnap – öntudatosan, vagy öntudatlanul – mi is in medias res élünk abban.

A problémát meg kell tehát ismernünk és foglalkoznunk hellel azzal nem csupán annak óriási társadalmi jelentőségénél fogva, hanem azért is, hogy annak a nemzeti tekintetekhez való viszonyát tudjuk és ismerjük. Lehetnek olyanok, a kik a nemzeti tekinteteket, a társadalmiakkal s az egyéni boldogulás kérdéseivel szemben alárendelteknek tartják. Az én világnézetem azonban a nemzeti szempontot alárendelni nem tudja semminek, már csak azért sem, mert ez a magyarság létének *conditio sine qua non*-ja. Fél munkának tartom azért azt, ha valaki a neomalthusianizmusnak (vagy akár a socializmusnak) problémáit a nemzeti tekinteteket félretéve fejtegeti a magyar közönség előtt. Hogyha pedig tudatosan kerüli el ezeket a tekinteteket, akkor meg éppen ellenségesen cselekszik.

A neomalthusianizmus MALTHUS elveinek alapján áll bizonyos tekintetben. Elfogadja általában véve MALTHUS tanát a nagymértékű szaporodás veszélyei tekintetében, de egyben lényegesen eltér attól. Ez az eltérés a gyors szaporodás okozta bajok ellen való védekezés módjában áll.

Míg MALTHUS-nál a védekezés módja az, hogy az emberek ne alapítsanak családot addig, a míg nincsenek abban a helyzetben, hogy azt el is tudják tartani, – a neomalthusianizmus ezzel szemben a gyermekszámnak önkényes meghatározásában, illetve a fogamzásnak öntudatos megakadályozásában keresi az orvoslást.

A szertelen szaporodásnak diagnosisát hasonlóan állapítja meg mind a két irány, hasonló következtetéseket fűz mind a kettő a diagnosishoz, hasonló veszélyektől, szenvedésektől akarja megóvni mind a kettő az emberiséget, – de receptje más a kettőnek. A régi irány nem akar mesterséges eszközökkel beavatkozni az életképződés folyamatába s azért óvatlan az emberiséget, hogy kerülje annak forrását, – nemcsak föltétlenül s minden körülmények között a tiltott szerelmet, hanem a családalapítást is mindaddig, a míg az arra alkalmas jövedelmet elérni nem tudja. A réginék világnézete a gondvi-

selésnek kegyeletes fölfogása s e mellett az önsegélyre, a jobb helyzetnek saját szorgalmától, küzdelmétől való várása.

Az új irány elveti a scrupulust s azt tartja, hogy miért ne avatkozzék be az ember az életképződés folyamatába közbőtlenül is, ha módja van reá. S míg a régi mester iránya kegyelettel tekint a gondviselésre, addig az új irány nem hisz abban.

Ha azután a gyakorlati jelentőségét mérlegeljük a régi és az új malthusianismusnak, akkor tűnik ki csupán a legnagyobb különbség a kettő között.

A réginék gyakorlati jelentősége a társadalom széles rétegeiben nem volt, inkább mint *pium desiderium* lebegett a MALTHUS-féle erkölcsi tartózkodás egyeseknek, a híveknek értelmi csoportja előtt. Nagyobb hatása csak úgy lehetett volna annak, ha az erkölcsi tartózkodás elve a nagy tömeg gondolkodásába is átment volna s ott bizonyos társadalmi askesist eredményezett volna.

Az újmalthusianismus gyakorlati jelentősége kézenfekvő és biztos. Ahol az befészkelte magát, ottan a népesedés folyamata *azonnal* módosul.

A míg tehát a régi irány mondhatjuk, hogy a papiroson maradt, addig az új az életben terjed el és érezteti hatását és míg a réginék követéséhez nagy önmegtartadás kell és azt *nehéz megtartani*, addig az újat, – ha ismeretessé vált, – *nehéz elkerülni*. A régi malthusi irány követéséhez óriási hozzánevelésre és fegyelmezettségére lenne szüksége a társadalomnak, az új malthusianismusnak pedig nem a követése, hanem a *fékentartása* a nehéz.

Társadalmi szempontból tehát az újmalthusianismusnak a jelentősége a fontos, a megszívlelendő.

E jelentősége pedig következményeivel, kölcsönhatásaival s vonatkozásaival együtt olyan nagy, olyan óriási, hogy arról az első pillanatra szinte fogalmat sem lehet alkotni. Csak bizonyos gondolkodás után tűnnek ki a körvonalai ama következmények tömegének s nagyságának, a melyek az elkerülni óhajtott fogamzás apró praktikáival összefüggésben állanak.

Még a socialismusnál is nagyobb jelentőségű problémát készül belevetni a társadalomba – vagy vetett bele máris – az újmalthusianismus, – mert nem csak politikai és gazdasági,

hanem élettani eszközökkel nyúl hozzá a társadalom sorsához. A népesedés irányítását bátorodik ez az irány a kezébe venni: alakítani magát a népességet, annak eleven testét s nem mint a socialismus, egyedül annak társadalmi, gazdasági körülményeit. Sőt azt hiszem, hogy nem túlzok, ha azt állítom, a neomalthusianismusként jelentősége a következmények és eshetőségek tekintetében olyan nagy, hogy azt még maguk a neomalthusianisták is a legkevésbé gondolják át a maga teljességében.

Hogy a neomalthusianismus gondolatvilágát az olvasó elé tárjam, ebből a szempontból a legmegfelelőbbnek látszik egy új neomalthusianista könyv ismertetése.

A munka szerzője Dr. J. RUTGERS hollandi orvos, ki hollandi nyelven írta könyvét (*Rasverbetering, en bewuste aantalsbeperving*. Rotterdam, 1905), mely MARTINA G. KRAMERS német fordításában nyert nagyobb elterjedést. *Massenverbesserung*. – Malthusianismus und Neomalthusianismus címen. (300 lap 8° H. Minden, Dresden und Leipzig 1908.)

A könyvhöz bevezetést STRITT MÁRIA írt, ki feminista szempontból fordul a nőkhöz, hogy azok vegyék kezükbe a népesedés ügyét, a melynél az utolsó szónak a nőt kell illetnie. A szerző gondolatmenete pedig a következő:

Az életnek legfőbb célja a *physiologiai optimum* elérése. Ezt keressük több vagy kevesebb szerencsével. Azt, hogy *physiologiai szempontból* mi a legjobb valamely adott esetben, empirikusan, fontolgatással, számlálással, méréssel körülbelül biztosan meg lehet állapítani. A *physiologiai szempontból* legjobbnak a fogalmával tehát a magunk és a mások cselekményeinek megméréséhez és megítéléséhez adva van a tárgyilagos mérték.

A ki reális tanulmányokkal foglalkozott, – úgymond a szerző – az tudja, hogy erre a *physiologiai optimumra* való törekvés megvan már a legkezdetlegesebb lényeknél, a baktériumoknál is. Megvan az a növény és az állatvilágban egyaránt. Érvényes e szabály minden sejtekből álló szervezetre is, mert az ember mint *psychikus* és társadalmi lény sem más sejtorganizmusnál, érvényes az a társadalmi cselekvésekre is. Ebből a szempontból minden erkölcs tan egyik neme a magasabb hygienának. A főadat tehát társadalmilag is a *physiologiai optimumot* keresni s

elkerülni úgy a minimum- mint maximumhatárt, (melyeknél a lét a túlszükség vagy túlbőség miatt szűnik meg). Ez az objectívus mérték – az optimum – úgymond a szerző – biztos alapja további következtetéseknek. (6-8 oldal).

Ezek előrebocsátása után az első részben a gyermekszám önkényes szabályozásának individuális jelentőségét tárgyalja. A második részben ugyanezt a kérdést az összesség szempontjából veszi bonczolóké alá s a harmadik részben ugyan e kérdésnek fajhygieniai jelentőségét fejtegeti, mert hiszen a szerző szerint a neomalthusianusnak legnevezetesebb következménye és célja az emberi fajnak különbé, nemessebbé tétele. Ez a fölfogás végigvonul az egész munkán s magának a könyvnek címe is ez már. Végre a függelékben MALTHUS tanát bírálja újmalthusianista szempontból.

Szerző szerint itt az ideje, hogy a nemi élet kérdései ne legyenek többé mystikus homályba burkolva, hiszen ezekben a kérdésekben világosan látni a legfőbb érdeke az emberiségnek. Ha tehát az életet igazán komolyan vesszük, ezekben a kérdésekben világosságot terjeszteni nemcsak szabad, hanem kötelesség. Az emberi fajnak fejlődése szempontjából nagy kárt okoztak tehát a különböző vallások, a mikor e kérdéseket félhomályba burkolták s a legfontosabb ismeretekből a nemi kérdésnél titkot csináltak.

A teljes nemi megtartóztatás káros az egészségre. De eltekintve ettől, ezen az alapon a nemi kérdés meg sem oldható, mert ha valaki behatol a nemi élet rejtelseibe akkor kiderül az, hogy az u. n. szüzesség és a nemi teljes megtartóztatás különböző fogalmak s az utóbbi elenyészően ritka. A nemi megtartóztatás különben nem olyasmi, mint valamely káros szertől pl. a méregtől, alkoholtól való tartózkodás, hanem elkerülése annak, a mi életünknek első létföltétele. A túlságos hosszú, a kikényszerített nemi megtartóztatás különösen a nőnél káros hatású. A másik véglet, a nemi életnek túlhajtása szintén káros és azért e téren is az optimumra kell törekednünk. Majd áttér a mai hygienikus törekvésekre, a melyek szerinte számításba veszik már a kiválasztás törvényeit. Kétséget nem szenved – úgymond, – hogy egyszer majd eljut oda az emberiség, hogy a fajnak megjavítását nem fogják többé aféle általános erkölcsi követelménynek tartani csu-

pán, hanem el nem engedhető kötelességnek az összességel szemben. Beteg és örökletesen terhelt embereknek ne legyenek utódaik s minél jobban kiderül az örökletesség törvénye, annál több barátja lesz ily egyénekkel (tuberkulotikus; szív-, vesebajos, epileptikus, őrült, – később syphilitikus és alkoholistá egyénekkel) szemben a házassági, illetve nemzési tilalmaknak. – Az előleges fogamzás elleni óvszerek tehát részben fontos eszközei a faj megjavításának. Idővel ez lesz a jelszó: csak a jobb fajta egyedek szaporodjanak.

A család czélját a gyermekek alkotják, de ezek száma előrelátóan szabályozandó. Az egyedül a természetre hagyott szaporaság egészségi és higiéniai szempontból is káros. Az előrelátásnak tehát működni kell a természetes szaporasággal szemben, amely utóbbinak nagysága a nő fogamzásra alkalmas korának tartamától (kb. 14-15 év) s a terhességi időszaktól függ. Azt látjuk tényleg az egy családra eső gyermekszám folytonos csökkenéséből, hogy az előrelátás tényleg terjed e téren és számos ok miatt előbb-utóbb be *kell* következnie az általánosan elterjedt előrelátás korszakának.

Majd az anya higiénijával foglalkozva azt mondja mint orvos, hogy a tapasztalat még sehol sem bizonyította be azt, hogy a terhesség elmaradása egészségbeli zavarokat okozott volna a nőnél. Hivatkozásokat közöl arra nézve, hogy a több gyermek anyjának életesélyei jobbak mint az egygyermekűnek, azonban a nagyszámú gyermekszüléssel járó bajok a nők 99 százalékára kimerítő hatásúak. E mellett tekintettel kell lennünk a higiénianak gazdasági előfeltételeire, melyek a nagy tömegek-nél a leghiányosabbak, mert a megvalósításra szükséges gazdasági körülmények figyelembevétele nélkül higiéniaról beszélni sűrű elméletnél nem egyéb. Rövidlító az, aki e kettőt – mely az életben egymástól el nem választható – el akarja választani: mind a kettőnél szintén a physiologiai optimumra kell törekednünk.

Statistikai adatokkal bizonyítja, hogy a nagyobb számú gyermekkel bíró családoknál a későbbi gyermeknek halálozási eshetősége nagyobb az előbbieknél. Kedvező kivételt csak a második gyermek tesz az elsővel szemben.

Tiltakozik az ellen, hogy az újmalthusianismus a két vagy egy gyermeknek, vagy a gyermektelenségnek a rendszere

volna. Ez – szerinte – alaptalan vád. A ezél az kell hogy legyen, hogy szívesen nem látott gyermekek ne jöjjenek a világra, tehát kétséges esetekben is el kell háritani a fogamzást. Hogy hány gyermek legyen, abban a férfi csak a nővel egyet-értve határozzon. Ma még az anya jogtalan s a nép gyermeke pizsokban van. Ne kívánjon tehát a moloch még több gyermeket.

A szülők kötelességében áll öntudatosan szabályozni gyermekeik számát, mert csak korlátolt számú gyermeket bíznak úgy erkölcsileg, mint gazdaságilag és hygienikus szempontból kellően gondos nevelésben részesíteni, ellátni az élet szellemi s anyagi javaival. És pedig nem csak a vagyonos szülőknek áll ez az érdekében, hanem érdekükben áll ugyanúgy a szegényeknek is, s a szegény néposztályoknak sem szabad nyugodniok addig, míg a gyermekek számának korlátozásából származó hygienikus előnyöket el nem érik. Akkor minden osztálynál megjavul majd a gyermekek nevelése. S a gyermekszám korlátozása nem csak a szülők s a család, hanem maguknak a gyermekek szellemi, erkölcsi és physikai színvonalának emelése végett is szükséges. A nagy gyermekszámú családoknál nincs ideje a szülőknek gyermekeikkel kellőleg foglalkozni, ott rendtelenség és engedetlenség uralkodik.

Majd szembeszáll szerző azokkal a fölfogásokkal, amelyek – szerinte előítéletből – azt állítják, hogy a házasságbeli praeventivus eszközök egészségtelenek. Megengedi, hogy a régiebb eljárások ilyenek lehettek, de a mai hygienia eszközei nem ártanak az egészségnek. Épen úgy előítélet az a nézet, mely jó erkölcsökbe ütközőnek tartja a házasságon belül való praeventiót, mely közömbös magával az erkölccsel szemben s attól függ, hogy mily célból alkalmazzák azt. Ha önzés, lustaság, vagy hiúság az óvszerek alkalmazásának az oka, – akkor természetesen nem tekinthető az erkölcsösnek. Ellenben ha egy józan o p t i m u m r a, az emberiség jobbá, boldogabbá tételére törekszünk a nemi praeventióban, – akkor nagyon is erkölcsös dolgot mivelünk általa. Figyelembeveendő egyébként, hogy azok, akik az újmalthusianismus ellen beszélnek a legtöbbször épen nem erkölcsi érvektől indítatva teszik azt. Elfogultság, tudatlanság, irigység is közrejátszhatnak. A legvisszataszítóbb azonban azoknak az eljárásuk, akik nyilvánosan kikelnek a gyermekszám szabályozása ellen, de saját családjukban azért ugyanazt

cselekszik. Azért ebben a kérdésben nem az igazi közvélemény nyilatkozik meg akkor, ha csak az ellenségeit halljuk' beszélni az újmalthusianismusnak, – a barátai pedig elhallgatják véleményüket. A legnagyobb erkölcsösség azonban itt is az igazság. Ennek megfelelően pedig a nemi praeventio terén a következő szabályt kell fölállítani: Hogy a gyermekek világrajövele a a szülők beleegyezésétől függ s azért a szülők felelősek a gyermekszámért, – ezt tudnia kell mindenkinek. Nevetségesnek tartja azt a kifogást is, mely szerint a nemi megelőzés »természetellenes«. Kétségtelen hogy számos visszaélést követte el azzal, s hogy különösen a régi eljárások károsak lehettek az egészségre, de ez csak amellet szól, hogy az emberiség a helyes, a hygienikus eljárásokat kövesse s ezzel közeledjék a nagy célhoz, hogy t. i. csak a kívánt gyermekek jöjjenek a világra.

A prostitutió kérdését vizsgálva, azt a nőre nézve egyedül gazdasági kérdésnek mondja. Majd azt a merész kijelentést teszi, hogy a facultativus meddőség általánosodásával megszűnik az igazi (pénzért való) prostitutió. Ha az önkéntes korlátozása az anyaságnak, megszabadítja a nőt a nemi rabszolgaságtól és a férfival való gazdasági egyenjogúsága tényé válik, akkor tárgytalanná válik (!) az egész eddigi sexualisgazdasági viszony, mely a prostitutiót táplálja. S itt még tovább megy vérmes következtetéseiben s azt mondja, hogy ezzel eltűnnek majd a számításból kötött házasságok is, amelyeknél a nő nem csupán időlegesen adja magát bérbe, hanem az egész életére. Ez, úgymond, a legnagyobb prostitutió. Statistikai adatokat idéz Hollandiából, Franciaországból és Ujzéländből annak igazolására, hogy a neomalthusianismus nem csökkenti, hanem növeli a házasságok viszonylagos számát. Áttér arra a kérdésre is, vajjon a nemi óvószerek ismeretének elterjedése nem növeli-e az erkölcstelenséget. Elismeri, hogy a kockázat csökken az óvószerek elterjedése folytán, azonban az igazán erkölcsös egyén sem most, sem azután nem lépi át a jó erkölcs határait. Egyébként az óvószerek általánossá válásával, a régivel szemben új erkölcsi fölfogásnak kell keletkeznie, mely a nemi életre vonatkozó mai erkölcsi fölfogást két részre osztaná aszerint, amint a nemi érintkezésre vonatkoznék az egyedül, vagy egyúttal a gyermeknemzésre is. Mind a kettőben a m é r-

tékletességet fogják kötelességnek nézni. A természet ismerete feltarthatatlanul terjed folytonosan. A nemi élet és következményeinek jobb ismerete nyomán új nemi erkölcs keletkezik. Mindaz ami ezt a próbát ki nem állja, conventionalis hazugság. Itt aztán ismét egy merész következtetéssel azt mondja, hogy az evolutio és a sejtek tanának ismeretével egyre nő a solidaritás tudatának ereje, ami erkölcsi cselekvőségünknek biztosabb alapja lesz, mint a büntetéstől való félelem. Ebből a szempontból (!) mindig jobban el fogják ítélni – úgymond – a prostitutiót és könnyelmű rövid nemi viszonyokat. (!?) Szól a magzatelhajtásról is és azt teljesen elítéli. Kikel ellene úgy erkölcsi, mint egészségi okokból. Fenyegeti az a nő életét, a nép egészségét s a faj termékenységét. Az előzetes óvószerk használata elejét veszi a magzatelhajtásoknak, amelyek kiküszöbölése a nemi hygienia föladataihoz tartozik.

Ezek után áttérve a gyermekszám önkéntes megállapításának az összességgel, a társadalommal szemben való szempontjaira azt mondja, hogy ezen eljárásnak hygienikus előnyei, melyek előnyére válnak az egyénnek s a családnak, előnyei a társadalomnak is. A g a z d a s á g i előnyök azonban – úgymond – mindig viszonylagosak s itt lehetséges az, hogy az egyéni érdek összeütközik a közérdekkel. Ezért gondosan kell vizsgálnunk azt a kérdést, vajjon a közre származható hátrány, nem múlja-e fölül az egyéni előnyöket.

Csalódnánk azonban, ha azt hinnők, hogy a szerző a közszempontoknak eme megígért gondos vizsgálatát meg is valósítja könyvében. Pedig a neomalthusianismusk épen itt van a leggyöngébb oldala. Szerző testestől, lelkestől neomalthusista s belőle is hiányzik az igazi érzék a népesedési kérdésnek politikai, faji és nemzeti vonatkozásai iránt. Gondolkodásmódjának ismertetése a közszemponttal szemben is nagyon tanulságos tehát, mert szintén a hamisítottan újmalthusianismust tárja elének annak egyoldalúságában: az emberi nemnél meglátja az egyéni, a családi s a társadalmi szempontokat, de nem látja meg azoknak nélkülözhetetlen alapzatait a hatalmi, a tömegbeli, a nemzeti, a physikai erőtényezőket, a melyek a különböző nemzeteknek és emberfajoknak egymáshoz viszonyított tömegbeli nagyságában, hatalmi s az ezzel összefüggő gazdasági helyzetében rejlenek főként.

Aki abban az illúzióban él, hogy nemzetközi téren az ököljog a nemzeti életérdekek elérésénél csak a féle mulólagos tényező, az talán megbocsáthatja a neomalthusianista fölfogásnak azt, hogy elhanyagolja az egyes népek tömegbeli nagyságának jelentőségét. De még így is csak akkor volna megbocsátható ez, hogyha egyedül a jövőre nézve volna ilyen fölfogásban a neomalthusianismus, amikor esetleg a nemzetközi vonatkozások jogi szabályozása háttérbe szorítja majd – legalább egyeseknek jámbor hite szerint – nemzetek s államok erőbeli s tömegbeli különbségének jelentőségét. A j e l e n r e vonatkozólag akkor is vastag tévedés a népesedés mikéntjének befolyását meg nem látni az egyes államok illetve nemzetek erőviszonyaira s ezek útján az illető államok által körüizárt embertömegek gazdasági és társadalmi sorsára.

A jelent átugorni sohasem lehet. A jelenben az állam hatalma gazdasági tényező is. A hatalmas állam hatalmasan segíti saját nemzeti társadalmának gazdasági előbbre ej utását is és megvédi azt érdekeiben más nemzetek fiainak versenyével szemben. Az államnak és nemzetnek, sőt a fajnak hatalma az a talapzat, amelyen azután az egyes egyének, családok, sőt az egyes társadalmi osztályok létért való küzdelme végbemegy, s az a keret amelyhez eme küzdelem esélyeinek is alkalmazkodni ok kell.

Ha tehát a neomalthusianismus elhanyagolja a közszempontokat, a faji és nemzeti szempontot az egyénivel s a társadalomgazdasággal szemben, annak főoka az, hogy gondolkodásmódja az említett közszempontoknak az egyéniekre s társadalomgazdaságiakra való döntő jelentőségű befolyásait nem mérlegeli, vagy nem akarja mérlegelni kellően. Az egyéni rationalismus van ebben a tekintetben túlsúlyban a közérdeket, még pedig az igazi, a nagy, a csupán számos ember-Öltön keresztül megvalósulható közérdekű tényezőket és állapotokat szem előtt tartó gondolkodásmóddal szemben.

S ebben nincs is semmi csodálni való. Az egyéni érdekek: az ember gazdasági érdekeinek az egyén élvezetének, kényelmének szempontjait fölismerni igen könnyű. Ezzel szemben fölismerni a közérdeket egy olyan bonyolult életviszonyban, mint a népesedés folyamata nagyon nehéz. A közérdek nem

ugyanaz itt az egyes egyének érdekeivel, sőt nem is azonos egyetlen nemzedéknek az érdekeivel sem. Az egy oly resultans, a melyet csak a mélyenszántó politikai gondolkodás tud többé vagy kevésbé helyesen fölismerni.

És kiforrott társadalmi intézményeink valamennyien a közérdek ily fölismerésének eredményei. Ilyenek a népesedésre vonatkozással bíró társadalmi intézmények, a család, a házasság is. Nem aféle máról holnapra föltalált intézmények ezek, hanem évezereknek folyton újból szembeötlő tapasztalatain való okulás eredményei.

S épen azért, mert a közérdek nem azonos az egyéni érdekekkel, sőt az egyes nemzedékek időleges érdekeivel sem, épen azért tárul szemünk elé az a látszólagos paradoxonnak tetsző jelenség, hogy egyes korok szelleme ellene van bizonyos társadalmi intézményeknek, a melyekkel szemben később a történelemnek, s az emberi fejlődésnek legtárgyilagossabb s elfogulatlanabb bírálói abban a nézetben vannak, hogy azok egészben véve helyesek voltak az illető népre vagy társadalomra nézve.

Ilyen szempontokból kell megítélnünk a család, a házasság, a gyors vagy a csekélyszaporodás, illetve népcsökkenés kérdéseit is. Abból, hogy a nagyobb gyermekszám kényelmetlen X-nek, vagy Y-nak, vagy különösen nehéz életküzdelmet okoz különösen bizonyos korszakban élő nemzedékeknek – épen nem következik az, hogy az illető nemzetnek vagy társadalomnak kárára vált volna általában az erős szaporodás.

A legközelebb elmúlt egy-két évszázad nagy szaporasága bizony sok angol családnak okozott erős életküzdelmet, az angol birtoktalan munkásnép fölgülemlése sok ember nyomorúságát jelenti, a 19-ik század elejének egyes sanyarú korszakai méltán kelthették föl a gyors szaporodás átkainak tudatát s annak belátását, hogy az illető nemzedék életküzdelve könnyebb volna kisebb emberszám mellett, – azonban senki sem mondhatja azt, hogy az angol nemzetnek és az angolszász fajnak kárára vált volna az erős szaporodás. Ennek az erős szaporodásnak az eredménye az, hogy ma a világnak két legnagyobb és leggazdagabb nemzete az angolszász fajhoz tartozik. Ha Anglia elmaradt volna a népesedés versenyében és számban leszorult volna valamely kis harmadrendű európai nemzetté, ma nem volna Amerika, Ausztrália és India az angolszászok birtoka s

bizonyára az egyes angolszász fajhoz tartozó embernek is sokkal kisebb esélyei volnának az egyéni boldogulásra. A közérdek tehát ebben a példában az angol nemzeti, illetve az angolszász faji szempontból nem esett össze sem az egyes egyének, sem egy-egy nemzedéknek az érdekeivel a népszaporodás kérdésében.

A neomalthusianismusnak nincsen még meg a mélyreható, a faji, nemzeti szempontokat s az egyes nemzedékek életén sokszorosan túlterjedő korszakokat átölelő elmélete.

A fajjavítás gondolata erősen homloktérben áll, de főleg csak orvosi szempontból. Az egyéni kényelem és gazdasági kedvező helyzet tekintetei még inkább. Az evolúciónak, még pedig nem a létért való harc élességének fokozása általi evolúció, hanem inkább a káros és az ellenséges tényezőktől megszabadított környezet javító befolyása által közvetített evolúciónak jelszava is egyik vezérlőgondolattá küzdi föl magát mindinkább a neomalthusianismusban. Ezzel szemben azonban annál jobban el van hanyagolva az a szempont, hogy addig, a míg az egyes nemzetek, népek és fajok szaporodásának gyorsasága között különbségek vannak, addig a gyorsabban szaporodó, a tömegben nagyobb, a hatalmasabb, a gyors szaporodás folytán erősebb életközdelemre utalt, az éhesebb nemzetek, fajok, sőt társadalmi osztályok irigykedve fogják nézni a számban kevésbé szaporodóknak vagy a fogyóknak előnyös helyzetét, gazdagságát, s ha egyéb okból nem, a szükségtől kényszerítve elragadják azt idővel azoktól, mint gyöngébbektől.

Ennek a szempontnak kidomborítását azonban ne várjuk a gyakorlati neomalthusianistától. Hiszen ha őszintén és logikusan a nemzeti érdek, vagy a hosszú korszakokat átölelő s bizonyos meghatározott fajra vonatkozó érdek volna előtérben az egyénivel, a mindennapival, a legközelebbi nemzedékeken túlterjedőkkel szemben, akkor a neomalthusianismusnak gyakorlati általános elterjedését csak oly korra lehetne kívánni, a mikor már a föld legtöbb nemzete valami népesedési kartell-félébe lépett egymással, akként, hogy megszüntetni kívánván az erős népszaporodás által okozott társadalmi feszültséget befelé s kifelé is az ugyanazon okból jövő expansivus hatalmi törekvéseket, – elhatároznák, hogy a neomalthusianismust egyaránt az általános megvalósulás állapotába juttatják.

Egy vérbeli neomalthusianista azonban bizonyosan mosolyogna már csak ezen a kívánalmon is. Az kétségtelenül helyes volna elvileg szerinte is, hogy az államok álljanak ilyen népesedési kartell-félébe – legalább is az erős szaporodás bajait jobban érző államok – mert hiszen így az állami gondoskodás is elősegítené a neomalthusianizmust, – de várni addig a míg ilyesvalami megvalósul, – már kissé összeütköznek a neomalthusianizmus gyakorlati törekvéseivel, a melyek mindenkéül már a mai társadalom embereinek életterhén akarnak könnyíteni a gyermekszám korlátozásával.

Két fölfogás ütközik össze ennél a kérdésnél. Az egyik az, a mely szerint mindent inkább szabad koczkáztatni, mint a nemzetnek, a saját fajunknak, a saját húsunkból és vérünkéből való népességnek fönmaradását, függetlenségét, le nem szorulását. Már pedig a szaporodás versenyében elmaradó nemzet az idők folyamán mind jobban elmarad a többiekkel szemben népességszám, nagyság, hatalom, jelentőség dolgában, míg idővel az erősebbek, a föléje nőtt vetélytársak prédájává válik. Ennek a sorsnak elkerülésére az egyedüli út az erős szaporodás, a népesedés versenyében való el nem maradás. Igaz, hogy a gyors szaporodás talán nehezebb életküzdellel jár, de hiszen ha a szaporodás megcsökkentése folytán kényelmesebb megélhetési viszonyok állanak elő nálunk, akkor a kényelmetlenebb helyzetű, erősebben szaporodó országok egyre több és éhesebb embert bocsátanak közénk s így tulajdoképen a mi lassú szaporodásunk előnyeit nem tudjuk kihasználni. Hatalmi eszközökkel pedig visszatartani a pangó nemzetnek a gyorsan szaporodó versenytárs előrenyomulását egyre lehetetlenebb, mert végre is főleg a tömegbeli nagyságban rejlik az állam hatalmi ereje, különösen a hasonló fejlettségű államoknál.

Addig tehát, a míg oly szertelen a népesedési verseny a föld nemzetei között, a míg a népesedés menete nem nyer általános megállapodást, veszedelmet rejt az abban való elmaradás nemzeti szempontból, s az ettől teljesen el nem választható társadalmi előbbrejutás is csak kétséges e miatt.

A másik fölfogás szerint kézzelfogható és világos dolog az, hogy az erős szaporodás, a sok gyermek sok bajt, gondot, nehezebb megélhetést, erősebb életküzdelmet okoz. Már pedig közelebb áll hozzánk a család s az egyén mint nemzet. Ezek-

nek kényelmét, gazdasági sorsát kell tehát javítani s úgy, hogy lehetőleg még az élők is élvezzék annak gyümölcseit. Tehát jól teszi mindenki, ha szabályozza gyermekei számát. Ez a másik fölfogás tehát az egyénre és a jelenre helyezi a fösúlyt, akár bevallva, akár be nem vallottam. Természetes, hogy ott a hol az egyéni a családi, a közelfekvő szempontok az első sorban irányadók, ott annál jobban háttérbe szorulnak a jövőbeliek, az egyéntől, családtól távolállók, a nemzetiek. A kevésbé fontosnak tartott szempontok mérlegelése aztán kevesebb gonddal és alapossággal történik. Csoda-e tehát, hogy az ilyen fölfogásbeli irány, befolyásolva a divatos áramlatoktól, jelszavaktól, journalistikától és socialismustól, – a nemzeti szempontokban csak militarismust lát s a nemzetközi súlynak, a hatalmi eszközöknek és expansivitásnak tekinteteit kifejezésre juttató törekvésekben pedig nem annyira azoknak összefüggését látja meg az illető nemzeti társadalom anyagi érdekeivel, mint inkább csak a múltból fönmaradt katonai szellem hatalmi hóbortját.

Bármennyire mondják is tehát egyes neomalthusianisták, hogy a közszempontokat is épen olyan figyelemmel mérlegelik mint az egyéniakat: az egyénektől nem látják meg a nemzetet, a jelentőt s a közeli jövőtől nem gondolnak a mindenkori át maradandó érdekekre.

Még inkább nyilvánvaló ez azoknál a neomalthusianistáknál, a kiknek gondolkodása talán öntudatlanul is – a socialistikus ideológiák hatását érzi meg.

Annak tehát, a ki azt hirdeti, hogy az emberiségnek, illetve a polgárosult emberiségnek föltétlen érdeke és kötelessége a gyermekszám korlátozása, – azon az állásponton kell lennie, hogy ez a korlátozás, az egyén kedvére bízott eme szabályozása a gyermekszámnak önmagától meghozza a harmóniát a dolog természetéből folyólag.

És ebben a tekintetben a neomalthusianismus lényeges hasonlóságot mutat egyrészt a laissez faire elveinek alapján álló individualistikus közgazdaságtannak, illetve az annak kereteit adó bölcseleti fölfogásnak irányával, egy másik tekintetben pedig hasonlatosságot mutat úgy ezzel, mint a socialismussal is.

Miként a physiokratismusban, nemkülönben a classikus és

a manchesteri közgazdaságtanban, úgy a neomalthusianizmusnál is az a föltevés szolgál alapú, hogy a szabadon érvényesülni engedett egyéni érdek hozza meg a legjobb harmóniát, ez felel meg tehát legjobban a közérdeknek is. A laissez faire és az önzés szempontjainak korlátlan érvényesülését tartja a köz érdekében állónak is mind a két irány, csak hogy míg a klasszikus közgazdaságtan és a manchesterizmus a gazdasági téren képviseli elsősorban ezt az elvet, – addig azt a neomalthusianizmus a népesedés terére viszi át.

Így aztán bármennyire lehet a socialistikus eszméktől is áthatva egy-egy neomalthusista, – bármennyire hangsúlyozza is a korlátlan verseny okozta visszasságokat, a melyeket gazdasági téren az önzés, a laissez faire okoz, – ugyanez azért az ő iránya a népesedés terén is. Az által, hogy a neomalthusianizmus egyedül az egyén, a szülők belátására és akaratára bízva a gyermekszám szabályozását, a korlátlanabb laissez fairét biztosítja az egyéni önzés érvényesülésének a népesedés terén.

Mily ferdítés, mily nagy félreismerése a neomalthusianizmusnak! – Kialthatnák erre a neomalthusisták. Hiszen éppen a gyermekszám önkéntes szabályozásával akarják elérni ők azt, hogy az emberiség jobb, különb legyen. Hiszen az éppen ellentéte az önzésnek, mondhatnák ők.

Kétségtelen dolog, hogy lehet így is okoskodni, de ezeket az érveket hallottuk már, – igaz hogy nem a népesedésnek, hanem általában a közgazdaságtannak, a gazdasági termelésnek és jövedelemelosztásnak kérdéseire vonatkoztatva.-

Az individualista közgazdaságtannak hívei, a mikor az önzésben állították föl azt a mozgató erőt és indító okot, melynek gazdasági téren érvényesülnie helyes és érvényesülnie kell, nem aféle csúnya, irigy, szűkkeblű rövidlátó önzést értettek szintén, hanem olyan »jól fölfogott«, mások jogos érdekei által ellenőrzött önzést, amely végeredményben nemcsak az egyénnek, hanem a társadalomnak is a legnagyobb hasznára válik, mely legjobban biztosítja természetesen az érdekek harmóniáját, a közérdeket.

Ugyanilyen és semmiben sem különböző önzés az alapja a neomalthusianizmusnak is. Ez is az egyénnek, a családnak kényelmét, anyagi boldogulását, jobb gazdasági helyzetét, több

élvezetét akarja biztosítani az által, hogy eltávolítja, világra jönni nem engedi az ennek akadályul szolgáló sok gyermeket.

Ha azután azt mondják a neomalthusisták, hogy az egyéni érdekeknek illetően védelme hasznára válik a köznek, a társadalomnak, mert általa a társadalom jobb, különb, egészségesebb, boldogabb lesz, – tehát hogy az egyénnek a gyermekszámot korlátozó cselekvése voltaképpen nem önzés, vagy ha már mindenképpen annak akarják elnevezni, akkor olyan önzés, mely az egyénnek is, de méginkább a társadalomnak, a köznek használ, – úgy nem tesznek egyebet, mint amit tettek az individualistikus közgazdaságtan ideológusai, akik szintén azt hirdették, még pedig meggyőződésből, hogy a zászlajukra írt önzés a gazdálkodó egyén önérdeke, szintén olyan, mely nem csupán az egyénnek válik javára, hanem a legjobban javára válik a köznek, a nemzetnek, a társadalomnak is.

Vagy nem azonos-e a neomalthusianistáknak az az érve, hogy a gyermekszám korlátozása a családnak, a gyermekeknek válik még jobban előnyére, mint a szülőknek, az individualista gazdaságtan ama szempontjával, hogy a gazdálkodó egyén nyereségvágyának gyümölcseit is jobban élvezik többnyire a családtagok, mint maga a kereső családfő.

A most ismertetett neomalthusianista könyvben homlokterbe állított physiologiai optimum, mely létrejön a gyermekszámnak az egyénre bízott önkéntes szabályozása által, ugyanaz, mint az a természetes összhang, az az oekonomiai optimum, amelyet az egyéni érdekek szabadjára hagyott érvényesülése létrehoz. Szürke ideológia ez mind a kettő, melyről az élet bizonyítja be, hogy nem igaz. A laissez faire által létrehozandó gazdasági összhangra, erre az oekonomiai optimumra vonatkozólag, – amelyben pedig sokan és sokáig hittek, – bebizonyította már a való élet, hogy az hamis tan. Vajjon nem int-e ez kritikára, óvatosságra a neomalthusianismus üdvözítő voltát hirdető apostolokkal szemben"?

Azt mondtam, hogy van egy másik jellemző vonás is a neomalthusianismusban, mely hasonlatosságot tüntet föl úgy az individualistikus gazdasági tanokkal, mint a socialismussal. Ez pedig az, hogy úgy a neomalthusianismusnak, mint amazoknak az ideológiája szintén egyetlen elvvel, mintegy varázseszközzel akarja az emberiség jobb jövőjét létrehozni. A mi a laissez

faire és a szabadverseny a physiokrata, a SMITH-RICARDO-féle és a manchesterista gazdaságtanban, ami a termelési eszközök kollektívussá tétele a socialismusban, – ugyanaz a csodaszer emitt a gyermekszám korlátozása.

Nem veszi tehát figyelembe a neomalthusianizmus sem azt, hogy a nagy társadalmi problémákat még sohasem sikerült egyetlen elvnek segélyével megoldani s hogy ebben a tekintetben a népesedésnek mindennél nevezetesebb kérdése sem lehet kivétel.

A neomalthusianizmusnak természetesen foglalkoznia kell, vagy inkább kellene azzal a kérdéssel, vajjon nem fog-e majd elfajulni, a köznek kárára válni a szabadjára eresztett, s az egyéni akarat szeszélyeire bízott általános gyermekszámkorlátozás?

Magától értetődik, hogy a neomalthusianizmus, ha önnön-magát megtagadni nem akarja, – erre a kérdésre csak nemmel felelhet. Ha azonban azt vizsgáljuk, hogy micsoda biztosítékot helyez kilátásba a neomalthusianizmus, abban a tekintetben, hogy irányával az egyén nem fog visszaélni a köz rovására, – bizony azt mondhatjuk egészen tárgyilagosan, hogy semmiféle. Azok az érvek, amelyeket fölsorol arra nézve, hogy az ily irányú aggodalmakat eloszlassa, sokkal de sokkal gyöngébbek azoknál az érveknél, melyekkel a szabadverseny és a socialismus hívei a priori igyekeztek s igyekeznek elozlatni az elveik gyakorlati bevalásával szemben táplált kételyeket. Annyira gyöngék a neomalthusianizmusnak érvei ebből a szempontból, hogy gyöngeségük csak jobban megerősíti az ellentétes véleményt, még akkor is, ha a közszempontokat nem korlátozzuk, a nemzetiekre s a fajiakra.

Addig pedig a meddig a népesedés kérdésében nincsen meg a biztosíték arra, hogy annak önkéntes irányítása nem fajul el a közérdek rovására, vagyis ameddig nem csupán az egyéni, az egyes családon belül való népesedésnek, hanem az egész nép, nemzet, társadalom népesedésének kormányozható volta megadva nincsen, addig minden kivétel nélkül, minden társadalom közé egyaránt belevetni a neomalthusianizmus többé alig vizsgáltszin álható irányát, – könyelműség, melynek következményei a társadalmi, nemzeti és faji életnek és jövőnek

minden nevezetesebb terén utólag meg nem orvosolható módon és nagyságban kell hogy jelentkezzenek.

S épen ez az a pont, ahol a neomalthusianismus a legsebezhetőbb, mert itt dől el az a kérdés, vajjon igaz-e az, hogy a neomalthusianismus úgy, amint azt ma terjesztik és amint azt ma hirdetik általában és mindenütt hasznára válik-e a társadalomnak, a nemzetnek, a köznek a nélkül, hogy elért társadalmi és egyéni jó és hasznos eredményeinél nagyobb árnyoldalakat ne vonna maga után.

Az előttünk fekvő neomalthusianista könyv is érinti ezt a szempontot. Megemlíti, hogy a gyermekszám szabályozásánál az egyéni szempontokon kívül az összesség érdekeit is figyelembe kell venni. Szerző fölfogása szerint a hygieniai előnyök úgy az egyesre, mint az összességre vonatkozólag kétségtelenek, de úgymond a gazdasági előnyök mindig viszonylagosak, tehát az egyéni előnyökből nem szabad a priori az általánosakra következtetni, hanem egyenként kell vizsgálni a különböző közösségi csoportokat és közviszonyokat és csak azután fölvetni a kérdést, hogy micsoda jó és micsoda rossz következményeket várhatunk a gyermekszám korlátozásának általánossá tételéről. Tehát nagyon gondosan kell – úgymond – vizsgálni azt a kérdést, vajjon a hátrányok nem nagyobbak-e az előnyöknél?

Előre is sejthetjük, hogy a felelet nemleges lesz erre a nagy kérdésre, mert hiszen ellenkező esetben önmagát tagadná« meg a szerző s föl sem vethette volna így a kérdést. Azonban ne gondoljuk azt, hogy az ígért szigorú mérlegelését a közszempontoknak valóban teljesítette is a kérdés fölvetője. Ellenkezőleg. A közérdekű szempontoknak csak nagyon szűkkeblű, a mélyre sehol sem hatoló és a naivitásig felületese tárgyalása után mondja ki, vagy helyesebben: fogja rá, hogy igenis, a gyermekszám általános szabályozása a közszempontokat nemcsak hogy nem sértheti, hanem csak elősegítheti mindenütt azok érvényesülését. Jellemző azután, hogy az érvek ereje annál inkább fogy, minél inkább eltávolodik az egyéntől s a legszorosabb értelemben vett gazdasági kérdésektől.

Okoskodása typososan neomalthusianista az ismertetett könyv szerzőjének a közérdekű szempontok megbírálásában is s e miatt nem láthatja azt a mélységes különbséget, a mely köz- és magánérdek között fönnforoghat. Azon kezdi, hogy a

gyermekszám korlátozásának általános elterjedése megjavítaná a szükséges életfeltételeket is, a munkabérek nagyságának is könnyebb lesz alkalmazkodnia a rendes, a kevesebb tagú család szükségleteihez s ezzel megenyhül majd a LASSALLE-féle »vas bértörvény« szigora. De hogy még valószínűbbé tegye a közgazdaságilag nem kedvezőtlen hatását a neomalthusianizmusnak a jövőben, azt mondja, hogy a munkafeltételek sokkal előbb meg fognak változni, mint mielőtt a gyermekszám korlátozása a nép minden rétegénél általánossá válik s megjövendöli, hogy a mai uralkodó termelési rend a társasabb formáknak fog helyet adni.

Az emberiség ma még a DARWIN-féle létért való harc állati színvonalán áll. A nemi praeventio előnyös a természeti kiválasztás szempontjából is, mert a vagyonos osztályok kis gyermekszáma mellett a fölemelkedés lehetősége nagyobb a többi osztályok részéről.

Az egész munkán végigvonul egy bizonyos orvosi fölfogás és meglátszik, hogy szerzője mindenképp orvos, a kinek szemében a társadalmi haladás tulajdonképpen hygienia. Az emberi nem megjavításaért rajong s a gazdasági eszközök az ő szemében tulajdonképpen csak a fajjavítás hygienikus eszközei főleg. De a mily helyesen látja meg a hygienikus szempontokat, épen olyan nagy az optikai csalódása a politikaiakkal szemben. Ezt azonban nem nehéz megmagyarázni egy orvosnál, aki még hozzá tipusos neomalthusianista is.

A neomalthusianizmus elsősorban a család túlnépesedésével foglalkozik. Ezt kifejezésre hozza RUTGERS is. A neomalthusianizmus szempontjából tehát a közérdekű kérdések tárgyalása – a mint az előttünk fekvő példa is bizonyítja – főleg arra szolgál, hogy eloszlassa azt az igen sok tekintetben jogos véleményt, hogy annak elterjedése a közérdekbe ütköző is lehet.

A neomalthusianizmus eddig elsősorban propagandistikus jellegű munkákat szolgáltatott, a melyek kimondott, vagy ki nem mondott célja a neomalthusista irány terjesztése. Ilyen a RUTGERS-féle könyv is. Igen természetes tehát, hogy az csak eloszlatni igyekszik azokat a véleményeket, a melyek szerint a neomalthusianizmus közérdekeket sérthet, s így terjedésének útjában állanak.

Helyes álláspontot képvisel azonban szerző akkor és annyiban, a mikor a socialis kérdés súlypontját a népesedés alakulásában látja. Azt mondja ugyanis, a socialis kérdés megoldása szempontjából, hogy a vagyoneeloszlás helyesbítése csak egy pillanatra használ, ugyanúgy a technika javulása is, ha e mellett a népszaporodás erős. De azt már ellenzi, hogy a többség beavatkozzék a gyermekszám kérdésébe, habár szükségesnek tartja, hogy a praeventivus eszközök ismerete hatóságilag terjesztessék. Ezzel a szemponttal is azt árulja el a szerző, hogy a közszempontok iránt igazi érzéke nincsen. Az állam feladataul csak a praeventio terjesztését jelöli ki, de nem látja be azt, hogy a közérdek nem egyedül a népesség csökkentésében állhat, hanem abban is, hogy annak száma ne csökkenjen kelléténél nagyobb arányban. Pedig a valószínű következmény csak az aránytalan és káros elnéptelenedés lehetne akkor, ha magánosok és a hatóság egyaránt csupán a gyermekszámot korlátozó eszközök és ismeretek terjesztőivé válnak, a nélkül, hogy a kellő mérték betartását s a túlzásba vitel elkerülését is ne törekednének biztosítani.

Érdekesen tárgyalja az ismertett könyv azt a kérdést is, vajjon elég táplálék áll-e rendelkezésére az emberiségnek a mai tápláléktermelés állása mellett? E részben GABRIEL GIRON: *Population et subsistances* (Paris Schleicher frères) című munkájára, illetve annak statistikai adataira támaszkodva, azt igyekszik bizonyítani, a mit saját orvosi tapasztalatai is megerősítenek, hogy t. i. a népesség legnagyobb része kevesebbet eszik a szükségesnél.

A munkáskérdést vonatkozásba, hozván a népesedéssel érelyesen hangsúlyozza, hogy éppen a munkásosztálynak mennyire érdekében áll a neomalthusianismus terére lépni. Egy cél tudatos munkásmozgalom sikerére vonatkozólag nem a munkások mennyisége, hanem azok minősége a döntő.

Hibáztatja, hogy a socialisták a munkások születési számának nagyságát közönbösnek tartják s. csak a capitalismus kizsákmányoló szerepével foglalkoznak. Pedig bár a capitalismus ^ kizsákmányolja a munkások népesedésbeli termékenységét, – de korántsem okozza azt. S míg az újítóapostolok azt hiszik, ^°gy egy más termelési rendszer mellett közönbös lesz, hogy hány embernek van ételre szüksége, – addig szerző szerint,

az emberszám igazán majd csak akkor fog figyelembe jönni. A sokgyermekű munkás a legnagyobb hátráltatója a munkás-küzdelmeknek. A születési szám szabályozása a munkás-osztályra nézve a legfontosabb teendő.

Még fokozottabban állanak e szempontok a munkásnőkre vonatkozólag. A nőkérdés azon fordul meg, hogy a nő maga is érvényesíthesse az ő vétőjogát a terhességgel szemben. Mihelyt a nő nem hajlandó tovább viselni nemének rabigáját saját akaratának ellenére, – a nő gazdasági leigázottságának is megszűnik minden alapja, az emberi nem fejlődésében óriási lépés a nő fölszabadulása. A tapasztalat már eddig is megtanította, hogy ha valamely gyermeknek kiváló nő volt az anyja, ennek rendszerint fényes következményei voltak a gyermekre nézve. A legtöbb kiváló ember rendkívül kiváló anyának gyermeke volt. Az újmalthusianismus az anyák művelődési színvonalát emeli. Mily óriási eredményt várhatni tehát attól.

A haladás útjának a mai viszonyok között a gyermekszám csökkentését mondja. A gyermekek arányának – úgy mond rendkívüli mértékben kell egyelőre csökkennie, hogy azután annyira felszökjék ennek a kincsnek (t. i. a gyermeknek) az értéke, hogy az összesség vágyódjék utána.

Ezen a helyen is meglátszik a neomalthusianismus könnyelmű fölfogása a közszempontok tekintetében: hirdeti az általános népszám csökkenés üdvözítő voltát s a helyett, hogy valami reális biztosítékot kívánna az elfajulás, a túlzásbavétel ellen, – elég fölületes az összesség vágyódásában megtalálni ezt a biztosítékot. Mintha bizony a közvélemény szülné a gyermeket s nem az egyes anya. – Franciaország értelmes közvéleménye belátja s kívánja a francia nép erősebb szaporodását, de nem kívánja az egyes intelligens francia, hogy saját családjában sok legyen a gyermek. A tapasztalat azt mutatja, hogy azok a néprétegek, a melyek az egy- és kétgyermekrendszerre tértek át, – azzal sohasem hagytak fel többé.

A fogamzást megelőző óvoszerek társadalmi, higienikus és az emberi boldogság szempontjából való jelentőségének méltatása után az egyháznak és államnak az újmalthusianismussal, illetve a gyermekszám korlátozásával szemben való viszonyát fejtegeti.

Az egyház és állam – úgymond – tudatunkban gyakran czél gyanánt tűnnek fel, – ami legfőjebb poétikus értelem-lehet igaz. Valamennyi vallás nagyrabecsüli – úgymond – elméletileg az emberek kölcsönös segélynyújtását, tulajdonképpen tehát azt kellene föltételeznünk ennek alapján, hogy a gyermekszám önkéntes szabályozását örömmel néznék az egyházak. (!) Fájdalom azonban a valóságban nem így van ez, mert egy földöntúli hatalomnak gondoskodásában való alázatos bizakodás, minden kezdeményezést, mely az egyén sorsának megjavítására irányú, rossz tannak bélyegez.

A katolikus egyház, RUTGERS szerint, nem őszinte ebben a kérdésben. A neomalthusianismus szerinte halálos véték, de titokban eltűri az előre való gondoskodást a nemi élet terén, így hallgatagon tűri Franciaországban a férfi gondoskodását, de kikel a női óvoszerek ellen. Általában véve minden vallás ellenszegül az újmalthusianismusnak.

De lássuk most már azt, hogy milyen álláspontot foglal e a neomalthusianismus, illetve az előttünk fekvő neomalthusianista könyv az állami, a nemzeti, a faji szempontokkal szemben. Vajjon sejti-e azt, hogy mily óriási jelentősége van a szaporodási arány gyorsaságának és tartós voltának, illetve a különböző népek s fajok szaporodási aránya közötti különbségeknek a faji, a nemzeti jövő és fönnmaradás szempontjából? Bizony azt kell mondanunk az erre vonatkozó fölületés néhány oldal elolvasása után, hogy mindezekről sejtelve sőt mindezekhez érzeke sincs. Fölfogása valósággá] éretlen és együgyű ezekkel a szempontokkal szemben. Amikor a neomalthusianismus a szaporodás káros oldalait látja csupán, nem látja meg azt az igazságot, hogy az egyes népek, nemzetek, fajok hatalma, nyers ereje első sorban a tömegbeli nagyságban rejlik. Ha két vetélytárs nép közül az egyik következetesen fogy, vagy csak megállapodik is szaporodásában, a másik ellenben következetesen erősen szaporodik, akkor az utóbbi előbb-utóbb föltétlenül erősebb lesz a másiknál s hatalmi eszközeit a gazdasági téren is igénybe fogja venni a másikkal szemben.

Nem látja, vagy nem akarja látni ezt a RUTGERS-féle munka sem.

A népesedéssel vonatkozásban álló állami, nemzeti, faji és hatalmi szempontok mellőzése mellett bizonyosan úgy kép-

zeli a dolgot a szerző, hogy a neomalthusianismust követő országban jólét, gazdagság, béke, boldogság fog hosszú korszakokon át honolni s ugyanakkor a határon túl egy oly népnél, a hol a természetes szaporodást mi sem akadályozza, egyre nagyobb zsúfoltság, egyenetlenkedés, nyomor fog pusztítani. – Elfelejtí azonban a szerző azt, hogy az a zsúfolt ország a szükségétől indítatva előbb-utóbb rá fog törni arra a másik gazdag országra, hogy gazdasági előnyeit a maga számára ragadja el. A nemzetközi téren nincsen sanctio, mely ezt megakadályozza. Itt a legfőbb sanctio mindig a hatalom marad, hiszen jogrendet csakis a hatalom biztosíthat.

A Rasverbetering szerzője is sokkal egyoldalúbb, mint-hogy az állami élet követelményei iránt mélyebb érzéke volna. Különb is könyve írásából nem az a cél tűnik ki, hogy ezzel következetes tudományos elméletet adjon. Célja a neomalthusiansmus terjesztése, az hogy minél több tagot szerezzen a neomalthusianista ligának, hiszen a neomalthusianismus is első sorban gyakorlati irány, mely a tudományos megalapozás fokára még nem érkezett.

Így aztán megérthetjük RUDGERS irányzatos okoskodását is, hiszen célja az, hogy a gyermekszám apasztásnak csináljon propagandát, nem pedig az, hogy az állami, nemzeti, s faji szempontokon töprenkedjék. S valóban minden aggodalmat félretéve agítál is kedvenez eszméje mellett.

Az államnál, a nemzeti egységnél, úgymond két szempontot kell figyelembe venni. Az egyik részről az eszményi tekintetek lépnek előtérbe, a melyek a »haza« fogalmában nyernek kifejezést. Ezen a téren is az emberek kölcsönös segélyre való készsége áll előtérben. Az egyik tartsa szem előtt a másik boldogságát is. A hazafiság szempontjából tehát mindent, a mi a mások boldogságát elősegíti, s így a gyermekszám észszerű szabályozását is örömmel kell üdvözölnünk.

Úgy látszik, hogy a szerző azt hiszi, hogy ezzel a naiv okoskodással a neomalthusianismusnak föltétlenül hazafias voltát bebizonyította.

Azonban – úgymond – e mellett az állam a hatalom központosítását is jelenti, azaz katonai államot is. A katonai hatalom szempontjából törekedett a legtöbb régi állam és

uralkodó arra, hogy minél nagyobb népessége legyen. Innen van a nemzeti ambitio minél nagyobb néphez tartozni.

Annyira haragszik a »katonai államra«, hogy annak hatalmi eszközeit csak anachronistikus hiúságnak tartja.

Most nem a nagyobb számú, hanem a jobban fölszerelt és jobb pénzügyi helyzetben élő nép a hatalmasabb, mondja általánosítón, de nem mérlegeli azt, hogy a neomalthusianista nép még nem okvetlenül a jobban fölszerelt és hogy a számbeli kisebbséget csak nagyon is viszonylagos határok között lehet hatalmi vagy épen katonai téren ellensúlyozni.

Lehetetlen azonban, hogy szerző is ne érezze némileg, hogy nemzeti, s hatalmi szempontból előbb-utóbb nagy bajok forrása lesz a születési szám folytonos csökkenése. Kiténik ez abból, hogy ezekkel a kétségtelenül sejtett bajokkal szemben – nem oszlatja el ugyan komoly érvekkel az aggodalmakat, hanem inkább – vigasztalni próbál, a mikor azt mondja: kétségtelen, hogy ha a születési szám állandóan csökkenne akkor utoljára nem maradna sem katona, sem védeni való polgár. Ennyire azonban nem jut a dolog, mert a hol táplálék lesz – úgymond lakonikusan, – lesz ember is.

Inkább megígéri tehát a neomalthusianista szerző, hogy a neomalthusianismus állami, nemzeti stb. szempontból semmiféle bajjal nem fog járni, mint semhogya azt komolyan valószínűsítene. Itt mintegy érezzük, hogy úgy bánik velünk a szerző, mint valamely gyermek-patiensével: csak vegyük be az előírt orvosságot. Még csodálatosabban végez az u. n. sárga veszélylyel. Még azt is el akarná hitetni velünk a szerző, hogy a neomalthusianismus a sárga veszedelmet nem súlyosbítja, hanem ellenkezőleg, még az ellen is használ, mert a most kezdődő érdekharcban nekünk a saját »jobb minőségünk által kell győznünk«, az által, hogy mi magasabb fejlettségi fokon álljunk, amíg »az ő ösztönzőjük csupán a nagy szám és az éhség«. Ehez a dialektikus phrasishoz hozzáteszi még, mintegy vigasztalásképen, hogy minél jobban behatolunk majd az országaikba, annál jobban átveszik majd ők is tőlünk magasabb igényeinket s eltanulják a gyermekszám korlátozását. (Hol marad azonban akkor a mi magasabb fejlettségi fokunk?) Egyébként a kínaiakkal való összekeveredésből olyan faj származnék szerző szerint, a mely mindkettőnk ideáljainak megfelelné. (!)

A régi Róma népesedési viszonyairól szólván, tagadja a neomalthusista szerző, hogy a születési szám csökkenése ott bajt okozott volna, sőt még nagyobb lett volna ott a kizsákmányolás akkor, ha több gyermekük lett volna az uralkodó osztályoknak. Kétségtelenül erős tévedésben van itt a szerző, mely abból származik, hogy a gyermekszámkorlátozást minden nép-nél hasznosnak akarja föltüntetni, pedig kétségtelen, hogy a régi Róma bukásának egyik főoka az volt, hogy a tulajdonképeni latin népség csak kis hányadát tette a birodalom lakosságának. Ezért tartotta szükségesnek minden római államférfiú a római faj erős szaporodását, mely törekvést nem lehet csak úgy egyszerűen elhibázottnak mondani – az íróasztal mellől 2000 év múltán.

Kedvezően ítéli meg a francia viszonyokat s kedvező következményeit látja ott a gyermekszám korlátozásának, csak az a kár – úgymond – hogy a francziák a fülúton állanak meg s csak a férfitől teszik függővé a gyermekszám meghatározását s nem a nőtől is. A répopulateurök szerinte egyszerűen katonai szempontból indáinak ki. A kétségbeesett erőlködésnek, melyet a törvényhozás a nagyobb szaporodás előidézése végett fejt ki, semmi eredményük, sőt komikusan hatnak. Nagyot haladt ellenben a gyermekek gondozása.

A neomalthusianismus klasszikus országa ez idő szerint Australia, úgy hogy a fehér lakosság születési aránya itt már 1891-1900 között rendkívüli módon csökkent. E rendkívüli születéscsökkenés okául az 1903-ban kiküldött Royal Commission a nemi óvászerek kiterjedt használatát állapította meg. Megemlíti szerző, hogy a születési szám csökkenése daczára a házasságok aránya úgy Franciaországban, mint Australiában nőtt. Ez a dolog természetében is rejlik, mert az újmalthusianismus elsősorban a magtalan, vagy kevés gyermekű házasságokban nyilvánul. Ilyen házasságokat pedig az átlagos emberi előrelátás mellett nagyobb számban, köthet a társadalom, mint olyanokat, amelyekben előreláthatólag több gyermeket kell eltartani.

Erősen dicséri szerző az újmalthusianismus kedvező hatásait a socialis téren s azt mondja, hogy mindenütt, ahol az a neomalthusianismus nagyobb haladást tett, sikerűit jobb munka-

föltételeket és méltányosabb munkaidőt kivívni. Francziországban és Ausztráliában van is a legrövidebb munkaidő.

Áttérve a népek emelkedésének és hanyatlásának kérdésére, erről a fajnemesítés szemüvegén köröszül cseveg a szerző. Szerinte népek hanyatlásáról tulajdonképpen nem is lehet beszélni, s ha beszélnek is arról, az főleg onnan van, hogy katonai szempontból fogják föl a dolgot. Pedig sokszor az a nép a legboldogabb, amely magárahagyatva egyedül a maga boldogságának élhet. Itt is kitetszik tehát, mily kevés érzéke van a nemzeti erő tekinteteivel szemben s nem gondolja meg, hogy a népek folytonos gazdasági és politikai versengése között a »maga boldogságának élés« nem létezik. Hogy azonban, mégis sejti a szerző úgy magában, hogy az a nemzeti hatalom szempontja mégsem olyan quantité négligeable, mint a hogy elhithetni szeretné olvasóival, kitetszik abból, hogy elismeri annak a lehetőségét, hogy egy magas fejlettségű és műveltségű népet a durva túlerő leigáz. Ennek a lehetőségnek megengedésével azután halomra dől minden érve és okoskodása azzal az igazsággal szemben, hogy minél kisebb valamely nemzet, annál inkább öngyilkos politika reánézve saját szaporodásának elszigetelt megakasztása. Hiába ér el talán ezáltal socialis vagy gazdasági előnyöket az illető neomalthusianista nép, mert az erősebben szaporodó, éhesebb, hatalmasabb vetélytársak az első kínálkozó alkalommal el fogják azt ragadni tőle. Édes kis vigasztalás az, amit a neomalthusista szerző ezzel szemben megkoczkáztat, hogy t. i. végűi megeshetik az is, hogy a magas fejlettségű leigázott nép, a győztes népesebb nemzetre kedvező hatást gyakorolhat. Ily kedvező hatást gyakorolhat a bárány is a farkasra, melynek éhségét csillapíthatta húsával, de ez kevés vigasztalás a bárányra nézve.

Legnagyobb tévedésekre az ragadja el a szerzőt, amikor Politikai térre kalandoz el, és minden nemzeti szempontot a militarismussal azonosít. Így aztán teljesen önkényes következtetés útján a naivitásig gyöngé érvekkkel igyekszik a neomalthusianismusként üdvözítő voltát, – tekintet nélkül annak írelativus természetére, – mindenütt bizonyítani. Magyarazatát ennek abban találhatjuk, hogy szerző idealista orvosi álláspontból nézi a világot. Előtte az emberi faj megjavítása a főszem-

pont. Ennek pedig szerinte az eszköze a gyermekszám korlátozása. A művelődésre a legjótékonyabb hatással van az embernél a tudatos nemi kiválasztás. Ha aztán – úgymond – a faj folyton kiválóbb lesz, a nép sem fog ily értelemben hanyatlani. Elfelejteti azonban azt az alapvető körülményt, hogy ez a tudatos nemi kiválasztás is csak akkor teremheti meg a gyümölcsseit, hogyha az illető nemzetnek, népnek erőviszonyai, hatalma hosszú korszakokon át elegendők arra, hogy más népek és fajok ellenséges törekvéseivel szemben megakadályozni bírják saját fejlődésének megghiúsítását. Enélkül a nemzeti illetve faji erőviszonyokhoz fűződő alapzat nélkül a fajnemesítő fejlődés csak az elméletben valósulhat meg, de nem az életben, ahol végeredményben minden társadalmi haladás az erre kedvező erőviszonyok érvényesülésének az eredménye is.

Sokkal helyesebb nyomon jár a szerző ottan, a hol a jelenlegi socialis állapotok visszasságának legközelebbi okait keresi, mint ott, a hol a népesedés menetében követendő irányt egyféleképpen akarja a különböző viszonyokra tekintet nélkül kijelölni. Itt helyesen mutat rá a társadalmi zsúfoltság káros voltára s arra, hogy ennek előidőzésében nem lehet a capitalismust vádolni egyedül, hanem hogy főleg az erős szaporodásnak a következménye az. Itt is egyoldalúan általánosít azonban. Nem beszél a különböző országok különböző helyzeteiről. Egyszerűen kategorikus kijelentéseket tesz, pedig a nyugoti sűrűnépességű nagyipari országokkal szemben a fejletlenebb gazdasági viszonyok között élő s kevésbé zsúfolt lakosságú egyéb államoknál egészen más lehet a kívánatos népesedésbeli fejlődés, mert tagadhatatlan tény, hogy a közgazdaság minden ágának arányos kifejlesztése bizonyos nagyobb sűrűségű népességet föltételez. Szerző azonban elsősorban a nyugati industrialis államok társadalmára gondol, hiszen ő maga is a sűrűen lakott Hollandiának fia.

Leghelyesebben kétségtelenül ottan lát a szóban forgó új-malthusista könyv írója, a hol szorosán vett orvosi, hygieniai vagy biológiai kérdésekről van szó. Igaz, hogy aztán igen sokszor nem is lát tovább e szempontoknál. Így kétségtelenül helyes a termékenység tárgyában kifejezett álláspontja. Kétféle értelemben használják, – úgymond – a termékenység kifejezését: jelölik vele egyrészt a gyermekszám nagyságát, másrészt pedig a po-

tentialis erőt a gyermeknemzésben. A kisebb születési szám csak akkor jelentené a nemzési erő csökkenését, ha nem származnék a fogamzás tudatos megakadályozásából. Már pedig a legjobban és az élet részletes eseteiben az orvosok tudják azt, hogy az utóbbi eset forog fönn. Egyes idealisták arról ábrándoznak, hogy a szellemi evolutio következtében a termékenység magától csökkenni fog. Erre ugyan várhatunk, mert egy egészséges nő mindenkor lesz abban a mértékben termékeny, hogy évente egy gyermeket hozzon a világra. A népesedésben való helyes mérték betartásának s ennek útján a fajnemesítésnek a legfőbb eszköze tehát a szaporodásban való előrelátás.

Míg a munka első két része az újmalthusianizmusnak az egyén és az összesség szempontjából való helyes voltát fejtegeti s ezen az alapon agítál annak terjesztése mellett, addig a harmadik rész annak az emberi evolutio tekintetében való kedvező voltát igyekszik kimutatni vonatkozásban a WEISMANN, DARWIN és LAMARCK-féle tanokkal s végül magának MAL-raus-nak tanaival.

A WEISMANN-féle elmélettel szemben, illetve némi részben azzal egyetértőleg fejtegeti, hogy a csiraplasma hygieniája s az emberi evolutio szempontjából is a leghatalmasabb tényező a szaporodásban való előrelátás. Erősen szembeszáll itt SGHALLMAYER tanával*) mely azt mondja, hogy az újmalthusianizmus fájdalom nélküli öngyilkosságot tanácsol a népnek, mert az ilyen népet biztosan túlszárnyalják atöbbieik. SCHALLMAYER tanát egyszerűen militarista elméletnek nevezi. Bármily egyoldalú legyen is azonban SCHALLMAYER fölfogása, kétségtelen, hogy érzéke és tudása összehasonlíthatatlanul erősebb a nemzeti és faji szempontok tekintetében a RUTGERS-énél.

A DARWIN-féle kiválasztási elmélettel foglalkozván, azt hangsúlyozza, hogy a mesterséges kiválasztás magasabban áll a természetinél. Épen azért akarjuk a selectio természeti törvényeit ismerni, mert nem akarjuk a kiválasztást egyedül a természetre bízni, hanem azt saját céljainkra kívánjuk alkalmazni. Rámutat továbbá arra, hogy az emberiség fejlődése tekintetében maga DARWIN is egyik fő mozzanatnak tekintette a létért való harcz útján történő selectiót, de nem az egyedülnek, s hogy elismer annál fontosabb momentumokat is az ember magasabb voltából kifolyólag.

*) Vererbung und Auslese im Lebenslauf der Völker.

A LAMARCK-féle elmélettel szemben következtetése természetesen ugyanaz, hogy t. i. a neomalthusianizmus útjai a leg-helyesebbek abból a szempontból is, hogy minden későbbi nemzedék jobb környezetben nőjön föl. Így aztán arra nézve, hogy az emberiség a maga evolúciójában a physiologiai optimumot tarthassa mindig szem előtt s azt el is érje a lehetőség szerint, – a neomalthusianizmus a leghatalmasabb eszköz.

Függelékül MALTHUS tanával foglalkozik, s ha a tárgyalási mód tudományos színvonalát s a bonczolás logikáját tekintjük, a munkának ez a része a legsikerültebb. MALTHUS jelentőségének, és világnézetének oly átértéséről tesz ez a rész tanúságot, melylyel MALTHUS-nak kevés bírálójánál találkozunk. Különösen sikerült a MAALTHUS-féle (a szaporodási képesség és a tápszerszaporíthatás közötti) divergentiának kilencz tétel alakjában való kifejtése. Úgyszintén teljes joggal mutat rá arra is, hogy az erkölcsi megtartóztatástól a legkevésbé sem várhatjuk a MALTHUS által reárárt föladat teljesítését.

Ennyit a RUTGERS-féle könyvről. Terjedelmes ismertetése azért látszott czélszerűnek, mert ezzel együtt a neomalthusianizmus gondolatvilágát typosos és legújabb formájában tárhattam föl. Ott a legerősebb a neomalthusianizmus, a hol az egyének, a családnak legközbötlenebb érdekeit, gazdasági javát, kényelmét, hygieniáját tartja szem előtt. Minél inkább haladunk az egyéntől a köz felé, annál viszonylagosabb tanainak az értéke. S hogy ez így van, az nagyon is természetes. Nagyon is viszonylagos kérdés az, hogy a köznek mily népesedési irány válik a javára a legjobban. A legnagyobb fölületesség és könnyelműség egy ily relativus kérdésre föltétlen biztossággal felelni, akár úgy, hogy a minél erősebb, – akár úgy, hogy a minél gyöngébb szaporodás a helyes irány.

Az őszinte, a logikus, a becsületes, a közérdeket igazán megszívlelő válasz csak az lehet, hogy a mindenkori viszonyokhoz mért helyes népesedésszerű fejlődés a kívánatos. Tehát a kellő mérték fogalma lép itt előtérbe, az ellentéte a nem kellőnek, a helytelennek, a túlságosnak.

Ez a kellő mérték fogalma pedig ismeretlen a neomalthusianizmusban, mert nincsen annak semmi biztosítéka. Kiszolgáltatni pedig az emberiséget egy kellő biztosíték nélkül való olyan újításnak, mely fejlődési tömegbeli viszonyait, az egyes nem-

zeteknek és fajoknak egymáshoz való számbeli arányát gyökeresen megváltoztatja, – a nélkül, hogy e változások nagyságát előre csak sejtethnők, kiszámíthatnók is, – alig lehetséges elfogulatlan előrelátással.

Mi most már a neomalthusianismusnak a szabályozója, mi adja meg annak azt a mértéket, a melyet a szaporodás arányánál betartani fog? Nem egyéb mint az egyén önzése, a mely egyedül saját családján belül enged – nem az altrismusnak, hanem csupán a családi önzésnek. Mindannak azonban, a mi kívül esik a család körén, – ez az önzés bevehetetlen bástyaként szegül ellen. Ha a közszempont helyezkedik ekként szembe az egyénivel s a mi ezzel egybeforrott a családival, – az egyén csakis az utóbbiakat követi. Vagyis hiába követeli a köz, a nemzet, a társadalom érdeke, hogy több gyermeke legyen: ő azért mégis korlátozni fogja gyermekeinek a számát, ha önző, főleg gazdasági érdekeinek ez felel meg.*)

A meddig tehát a népesedés terén az átlagos egyéni illetve családi önző érdekek a közérdekkel is egybeesnek, addig ajánlható a neomalthusianismus a társadalom népesedési rendszeréül. De csakis ott, és addig, a hol ez az érdekazonosság megvan.

Ki merné azonban állítani mindenütt ezt az érdekazonosságot? Ottan tehát, a hol érdekellentétbe kerül a népesedés terén az átlagos egyéni és családi önzés a közérdekkel, ott biztosítékra van szükség abban a tekintetben, hogy az egyéni önzés ellenében is érvényesüljön a köznek komolyan meggondolt érdeke. Erre nézve azonban a neomalthusianismus biztosítékot éppen oly kevésbé tud nyújtani, mint az egyedül a természet szeszélyeire bízott szaporodás.

A mint nem tudjuk azt, hogy mily eredményeket hoz létre a természeti szaporodás a maga korlátozatlanságában, éppen úgy kiszámíthatatlan a neomalthusianismus által létrejöheto eredmény: itt sem tudjuk, hogy mily kiszámíthatatlan népesedésben' eredményeket hoz létre a nemzés korlátozásának általánossá lett szokása. Nem tudjuk tehát, hogy hol áll meg a gyermekszámkorlátozás. Könnyű megígérniök a neomalthusia-

*) A gyermekrendszerekről bővebben lásd a Népesedés 156-190. oldal.

nistáknak a helyes középutat, de hol van erre a biztosíték a nagy tömegeknél? Az egyikés vidékek példái azt mutatják, hogy sehol.

Ily közérdekű biztosítékot pedig keresnie kell előbb-utóbb az emberiségnek, mert tény az, hogy a neomalthusianismus terjed. Terjed éppen úgy tudatos értelmi alakjában, mint a gyermekrendszerek elmélet nélküli gyakorlataiban. A jelenség egy és ugyanaz.

Mi a biztosíték abban a tekintetben, hogy a neomalthusista nemzetek pár évtized alatt nem fogynak úgy meg népesség-számban, hogy egyéb fajok hatalmi versenyét nem bírják kiállani?

A neomalthusianismus az egyéni belátástól, illetve önkénytől várja a népesedés terén nem csupán saját gazdasági s kényelmi előnyeinek megvalósítását, hanem a közérdek megvédését is. Már pedig hogyan lehet várni az egyéntől, a közérdekű magatartást a népesedésben akkor, amikor az egyén és a köz érdeke ellentétes egymással?

Nem az a hivatása az államnak, hogy egyszerűen és egyoldalúan a neomalthusianismus ügynöke legyen, hanem föladatává válik mindjobban az, hogy az egyén, a társadalom s a nemzet legnagyobb érdekeinek megvédése céljából a lehetőség szerint mindjobban és jobban vonja be közigazgatási körébe a népesedés kérdését is. Mert ne feledjük el azt, hogy a népesség nagy vagy csekély száma mindig relativus s hogy sokkal könnyebb elnéptelenedést előidézni, mint azt túlságossá válásában megakasztani.

A neomalthusianismus nemcsak tömegek közé veti a népességszám-apasztó eszközök ismeretét, hanem agitál azoknak használata mellett. Nem veszi azonban figyelembe azt, hogy a hatás nagyon különböző lehet, a különböző népek, viszonyok stb. szerint. Ha például egy nagy, erős és erősen szaporodó nép alkalmazza azokat, valószínűleg nem fog kárára válni, sőt ha az illető társadalom tagjaiban meg van az alkalmazás módja tekintetében a kellő belátás és mérséklet, egyenesen socialis hasznára is válhatik az az illető népnek. – De ha egy kis nemzet lép minden mértéktartás nélkül a neomalthusianismus terére, – egy kis nemzet, melynek szaporodása csekély, melynek még erős a kivándorlása is, mely mű-

velődési szempontból sem áll talán teljesen azon a fokon, hogy a neomalthusianismus kétélű fegyvere a kezébe adassék, – a következmény itt csak a nemzet bukása lehet.

A neomalthusianista gyakorlatnak a közzel szemben megállapítható viszonylagos jó vagy rossz voltában rejlik az is, hogy a nemzet, társadalmi vagy faji érdekekkel különböző módon ütközhetik az össze. Sokkal inkább megengedhető tehát annak általános elterjedése, egy sűrű lakosságú, hatalmas nemzetnél, mint egy olyannál, a melynek nemzeti megszilárdulását, még saját legszorosabban vett nemzeti népességének viszonylagos számbeli megsokasodása útján kell előbb elérnie. Sokkal inkább helyén van az a németeknél, az angoloknál, mint nálunk. Míg ezeknél a nagy nemzeteknél a neomalthusianismus egyszerűen jóhatású lehet azáltal, hogy kissé könnyít a társadalom zsúfoltságán, addig nálunk erősebb elterjedésben nemzeti öngyilkossággá válhatik az.

Figyelembe veendő azután az is, hogy a tapasztalat szerint a gyermekszám korlátozása a gyakorlatban nem egyre észszerűbbé, hanem ellenkezőleg egyre túlzottabbá s a közérdeket egyre sértőbbé szokott válni. A kétgyermek-rendszerből egygyermek-rendszer lesz igen sok esetben s az egygyermek-rendszerhez szokott anyák ezt a terhet is nehezen viselik már. Itt tűnik ki, hogy mivé válhatnak az elméletben talán még kevésbé kifogásolható irányok akkor, ha a gyakorlati életben hiányzik elfajulásukkal szemben a biztosíték.

A szülés nemcsak afféle, teljesen tetszés szerinti valami, kell hogy legyen, a mint azt a neomalthusianismus föltűnteti, – mert az társadalmi kötelesség is a nő részéről. A neomalthusianismus, különösen azon az erkölcsi talajon, mely azt legmohóbban fogadja be, a gyakorlatban sokszor sokkal kevésbé teszi általánossá a nők körében a szabályozott számú »kívánt, szívesen látott gyermekek« utáni vágyat, – mint a szüléstől való föltétlen irtózás, és szabadulni akarás betegségét.

Mert bármint tiltakozzanak is a neomalthusisták az ellen, hogy rendszerüket gyermekrendszereknek nevezzék, – a gyakorlatban a legtöbb helyen két, – sőt méginkább egygyermekrendszerré válik az. Már pedig a társadalomra vonatkozóig nem a sok, sem a kevés, hanem a kellő számú gyermek^a kívánatos. Ez a kellő szám pedig lehet bizonyos időben

egyik népnél több, a másiknál kevesebb. Ennélfogva a közérdek nem abban áll, hogy sok vagy kevés, hanem hogy a kellő számú gyermeket adják meg az anyák.

És amint elismerjük azt, hogy a kellő gyermekszám közérdek s amint látjuk azokat az irányokat és állapotokat, a melyek ez ellen a közérdek ellen irányúinak, máris fölmerül az a kérdés, hogy vajjon nem tartozik-e az állami cselekvőség földadatai közé ennek a közérdeknek is a lehetőség szerint való megvédése? Azok a föliratok, melyeket egyes vármegyéink a kormányhoz, országgyűléshez intéznek az egyke okozta helyi elnéptelenedés láttán, szintén eszközöket, eljárást sürgetnek, bizonyos cselekvést várnak, nem csupán a társadalom, hanem az állam, a hatóságok részéről is az egyke terjedésével szemben. Érzik, hogy tenni kellene valamit. Ha pedig az állam valamit tesz az életben, a gyakorlatban s nem csupán szóval és papiroson, – ha nem csupán akaratát fejezi ki, hanem végre is hajtja azt, – ez már közigazgatás. Ott vagyunk tehát erről az oldalról – az elnéptelenedés veszélyének oldaláról – a népesedési közigazgatásnál. A probléma itt van, bár a megvalósulás a távol jövő zenéje még. A társadalmi tudományoknak azonban kötelességük előre foglalkozni ezzel a problémával, melyhez az emberiségnek annyi érdeke fűződik.*)

*) Ebbeli fölfogásomat fejtettem ki bővebben hasonló tárgyról írt könyvemben. (A népesedés. Budapest 1905. Politzer féle könyvk. váll.) Sajnos azonban, hogy ennek épen ez az egyik alapgondolata talált félreértésre. Az t. i., hogy mert a szaporodást önkényesen megakasztó eljárások egyre nagyobb elterjedése várható, s mert a köz érdekében való biztosíték nélkül nemcsak a szabadjára hagyott szaporodás, hanem annak az egyéni önkénytől vezetett mesterséges megakasztása is nagy mértékben érinti az összesség érdekeit, ennélfogva a társadalom jövője szempontjából a társadalomtudományok földatához tartozik a népesedés közérdekű irányításának eszméjével és lehetőségeivel foglalkozni.